

ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-6-82-6>

УДК 911.3

Горміз О.В.

Інститут географії Національної академії наук України

АНАЛІЗ СТАНУ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ОЦІНКИ ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Анотація. Оцінка впливу на довкілля (далі ОВД) забезпечує реалізацію превентивного підходу (принципу) у системі охорони довкілля та є правовим інструментом попередження шкідливих екологічних наслідків, адаптованим до європейських стандартів. Мета статті – визначити особливості у підготовці звітів з оцінки впливу на довкілля та виявити труднощі, які виникали у їх виконавців. З початку другої половини ХХ століття антропогенний вплив на природу планети збільшувався, а отже, зростали й негативні наслідки від нього. Екологічна оцінка вперше була введена в США наприкінці 1960-х. Процедура оцінки впливу на навколишнє середовище повинна відповідати потенційним впливам економічних проєктів на навколишнє середовище та здоров'я людини. На прикладі Чернігівської області проведено кількісний аналіз стану імплементації нового Закону про оцінку впливу на довкілля. Оцінка впливу на довкілля проводиться до початку будь-якого проєкту. Кінцевим результатом є висновок оцінки впливу на довкілля. Це встановлює справжню та реальну значимість цієї процедури та її вплив на остаточне екологічно безпечне рішення. Тобто цей висновок як дозвільний документ є підставою для здійснення або відмови від запланованої діяльності. До підготовки звіту насамперед оцінюються критерії відбору та класифікуються відповідно до важливості кожного із факторів впливу. Але не існує комплексних методів прогнозування впливу на довкілля та оцінки видів впливу на довкілля. Аналіз впровадження процедури оцінки впливу на довкілля в Чернігівській області показує, що процедура ОВД для проєктів окремих запланованих заходів повинна органічно поєднуватися з процедурою СЕО стратегічних планів розвитку території регіону в цілому. Сьогодні ще, певною мірою, складно оцінити всі позитивні та негативні аспекти дієвості та результативності процедур щодо оцінки впливу на довкілля, зважаючи на незначний строк дії Закону «Про оцінку впливу на довкілля». Подальше впровадження процедури оцінки впливу на довкілля в Україні має дати досвід.

Ключові слова: імплементація закону, довкілля, оцінка впливу, планова діяльність.

Gormiz Olha

Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine

ANALYSIS OF THE STATE OF IMPLEMENTATION OF THE PROCEDURE FOR ENVIRONMENTAL IMPACT ASSESSMENT IN THE CHERNIGIV REGION

Summary. From the beginning of the second half of the twentieth century, anthropogenic influence on the nature of the planet increased, and consequently its negative effects increased. Environmental assessment was first introduced in the United States in the late 1960s. The environmental impact assessment procedure should respond to the potential environmental, human health impacts of economic projects. Environmental impact assessment ensures the implementation of a preventive approach (principle) in the environmental protection system and is a legal instrument for preventing harmful environmental consequences, adapted to European standards. On the example of Chernihiv region, a quantitative analysis of the state of implementation of the new Law on Environmental Impact Assessment was carried out. The environmental impact assessment is carried out prior to the start of any project. The end result is the conclusion of the environmental impact assessment. This establishes the true and real significance of this procedure and its impact on the final environmentally sound decision. That is, this conclusion as a permit document is the basis for carrying out or abandoning the planned activity. Prior to the preparation of the report, first of all, the selection criteria are evaluated and ranked according to the importance of each of the impact factors. There are no comprehensive methods for predicting environmental impacts and assessing the types of environmental impacts. An analysis of the implementation of the environmental impact assessment procedure in the Chernihiv region shows that the ECA procedure for projects of individual planned activities should be organically combined with the SEA procedure of strategic plans for the development of the territory of the region as a whole. Today, it is still, to some extent, difficult to assess all the positive and negative aspects of the effectiveness and efficiency of environmental impact assessment procedures, given the low duration of the Environmental Impact Assessment Act. The further implementation of the environmental impact assessment procedure in Ukraine should give experience.

Keywords: implementation of the law, environment, impact assessment, planned activities

Постановка проблеми. З початку другої половини ХХ ст. антропогенний вплив на природу планети зростав, а відтак збільшувались його негативні наслідки. В найрозвинутіших країнах світу, де внаслідок масштабної господарської діяльності спостерігались особливо відчутні процеси деградації складових ком-

понентів навколишнього природного середовища, дедалі очевиднішим ставало критичне значення екологічних аспектів розвитку та необхідності їх врахування в процесі планування й реалізації проєктів господарського розвитку. У зв'язку з цим учені світу почали приділяти більше уваги питанням, пов'язаним із прогно-

зуванням можливих наслідків впливу людини на природу [1, с. 3–12].

У практичній площині, як складова розроблення планів розвитку господарської діяльності, екологічна оцінка вперше була запроваджена у США наприкінці 60-х років. Процедура оцінки впливу на довкілля (ОВД), яка має дати відповіді на можливий вплив на довкілля, здоров'я людини у разі реалізації господарських проектів широко впроваджена в багатьох країнах світу. Своє законодавче затвердження в країнах ЄС ОВД отримала з введенням в дію Директиви ЄС № 337/85 «Оцінка впливу деяких державних і приватних проектів господарської діяльності на навколишнє середовище» [2]. Відповідно до неї, для країн — членів ЄС обов'язковим є проведення ОВД до видачі дозволу на здійснення всіх великих проектів, що можуть спричинити негативний вплив на навколишнє середовище.

Особливо актуальними є зазначені прогнози для нашої країни, оскільки на початку ХХІ ст. Україна посідає одне з перших місць у світі за рівнем споживання енергії, води та інших ресурсів на одиницю ВВП. Обсяги промислових відходів на душу населення перевищують аналогічні показники багатьох країн світу. Водночас, вона має значні та різноманітні природні ресурси, які протягом тривалого історичного періоду зазнавали масштабної екстенсивної експлуатації, що призвело до їх значного вичерпання та деградації, тому вони потребують дбайливого ставлення та ощадливого використання. Особливо це стосується земельних, водних і лісових ресурсів [3, с. 3–10]. Вищезазначене зумовлює особливу актуальність впровадження в Україні процедури Оцінки впливу на довкілля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи той факт, що процедура оцінки впливу на довкілля є новим інструментом, про результати його впровадження можна бути говорити лише після завершення розпочатих процесів. Тому особливої актуальності набуває сьогодні вивчення слабких сторін законодавства про ОВД з метою усунення суперечностей та неоднозначного тлумачення правових приписів [4, с. 93–105].

Постановка завдання. Метою роботи є географічний аналіз стану впровадження процедури оцінки впливу на довкілля в Чернігівській області. Визначення особливостей у підготовці звітів з оцінки впливу на довкілля.

Виклад основного матеріалу. У 2017 р. було прийнято Закон України «Про оцінку впливу на довкілля». Згідно з Законом, оцінка впливу на довкілля (далі – ОВД) – це комплекс заходів, спрямований на запобігання шкоді довкіллю, забезпечення екологічної безпеки, охорони довкілля, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, у процесі прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля, з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів [5].

ОВД забезпечує реалізацію превентивного підходу (принципу) у системі охорони довкілля та є правовим інструментом попередження шкідливих екологічних наслідків, адаптованим до європейських стандартів. Важливим є те, що ОВД здійснюється до початку реалізації будь-якого

проекту, а не на етапі його затвердження. Значимість проведення процедури оцінки впливу на довкілля випливає з значимості її кінцевого результату, а саме – висновку оцінки впливу на довкілля. Цим констатується дійсна та реальна значимість цієї процедури та її вплив на прийняття кінцевого екологічно значимого рішення. Тобто, даний висновок як дозвільний документ є підставою для провадження або відмови від планованої діяльності.

Зміст та наявна експертиза звітів з ОВД є найслабкішими моментами у цьому процесі [6]:

– звіти з ОВД розробляють ті самі люди, які здійснювали екологічну експертизу відповідно до попереднього законодавства;

– для оцінки впливу на довкілля використовуються ще діючі методики розрахунків викидів забруднюючих речовин;

– не вистачає розуміння щодо довгострокових та кумулятивних впливів на екосистеми та здоров'я людей.

Екологічні умови, що фіксуються у висновку з оцінки впливу на довкілля, повинні бути конкретними (специфічними) та виходити з особливостей планованої діяльності та результатів оцінки її впливу на довкілля. У висновку з ОВД, яким визначено допустимість провадження планованої діяльності, уповноважений орган встановлює умови використання території та природних ресурсів під час виконання підготовчих і будівельних робіт та провадження планованої діяльності; охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки під час виконання підготовчих і будівельних робіт та провадження планованої діяльності; запобігання виникненню надзвичайних ситуацій та усунення їх наслідків; зменшення трансграничного впливу планованої діяльності, щодо якої здійснювалася процедура оцінки трансграничного впливу.

Нами на прикладі Чернігівської області було проведено кількісний аналіз стану імплементації нового Закону щодо оцінки впливу на довкілля.

За час дії Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» у Чернігівській області подано 75 повідомлень про планову діяльність, яка підлягає оцінці впливу на довкілля, за 11 видами господарської діяльності (табл. 1). Данна класифікація майбутніх проектів має узагальнюючий характер планової діяльності.

Слід зазначити, що майже за два роки з 75 повідомлень про планову діяльність по 10 – припинено процедуру оцінки, у двох випадках подання було повторне, а по 49 – підготовлено звіти з оцінки впливу на довкілля. Після завершення повної процедури ОВД відповідними організаціями надано 36 позитивних висновків, по 6 – відмовлено у видачі висновку, 7 – знаходяться на розгляд Так, кількість подань з видобутку газу і нафта складає 41% з загальної кількості, а це територія Варвинського, Ічнянського, Прилуцького та Талалаївського районів. В основному причина у продовженні строку дії спеціального дозволу на користування надрами з метою видобування корисних копалин – промислова розробка таких родовищ, як Гнідинцівське, Богданівське, Бережівське, Софіївське, Тростянецьке, Монастирищенське, Прилуцьке, Малодівицьке, Мільківське, Щурівське, Скороходівське, Тала-

Таблиця 1

**Дані реєстру оцінки впливу на довкілля за видами планової діяльності
(з 16.01.18 по 17.09.19) по Чернігівській області [7]**

Тип проекту	Кількість подань (частка від загальної кількості, %)	Підготовлено звітів з оцінки впливу на довкілля	Надано висновок з оцінки впливу на довкілля	Відмовлено у видачі висновку
Потужності для виробництва електроенергії	4 (5%)	2	1	
Промисловий розвиток/реконструкція	2 (3%)	1	0	1
Видобування корисних копалин відкритим способом (пісок, суглинки та ін.)	8 (11%)	3	3	
Вирубка лісу	2 (3%)	2	1	
Видобуток газу і нафти	31 (41%)	24	17	5
Видобуток підземних вод	8 (11%)	5	4	
Закачування, зберігання, відбір природного газу та рідких паливно-мастильних матеріалів	13 (17%)	7	6	
Очищення стічних вод	1 (1%)	1	1	
Поводження з твердих відходів	2 (3%)			
Відновлення водного об'єкта	3 (4%)	3	3	
Розвиток інфраструктури	1 (1%)	1		
Всього:	75	49	36	6

лаївське Північно-Ярошівське, Ярошівське. Альтернативи як у територіальному, так і в технологічному плані у цього роду діяльності не має, тому у звітах з ОВД потрібно більш уваги поділяти виконанню умов користування надрами, передбачених спеціальним дозволом.

Сьогодні на видобування нафти, газу і газоконденсату У Чернігівській області діє 9 спеціальних дозволів на використання надр [8]:

– Нафтогазодобувне управління «Чернігівнафтогаз» Публічне акціонерне товариство «Укрнафта» (Ічнянський район – Тростянецьке та Петрушів-

Таблиця 2

**Дані реєстру оцінки впливу на довкілля (з 16.01.18 по 17.09.19)
по районам Чернігівської області [7]**

Назва районів, міст	Подано до Єдиного реєстрі з оцінки впливу на довкілля повідомлень про планову діяльність, яка підлягає оцінці впливу на довкілля						
	Всього	в тому числі					
		подано повторно	розгляд припинено	підготовлено звітів з оцінки впливу на довкілля			
				всього	відмовлено у видачі висновку	надано висновок з оцінки впливу на довкілля	на розгляді
Бахмацький	1			1		1	
Бобровицький	1			1		1	
Варвинський	10			8	1	6	1
Городнянський	2			2		2	
Ічнянський	8		2	6	2	4	
Коропський	1			1			1
Корюківський	1		1				
Куликівський	1						
Менський	4		1	3		2	1
Ніжинський	2						
Носівський	5	1	1	2		2	
Прилуцький	9			8	2	6	
Ріпкинський	4			4		4	
Сновський	1			1		1	
Сосницький	2			2		2	
Талалаївський	9		4	5		2	3
Чернігівський	14	1	1	6	1	4	1
Всього:	75	2	10	49	6	36	7

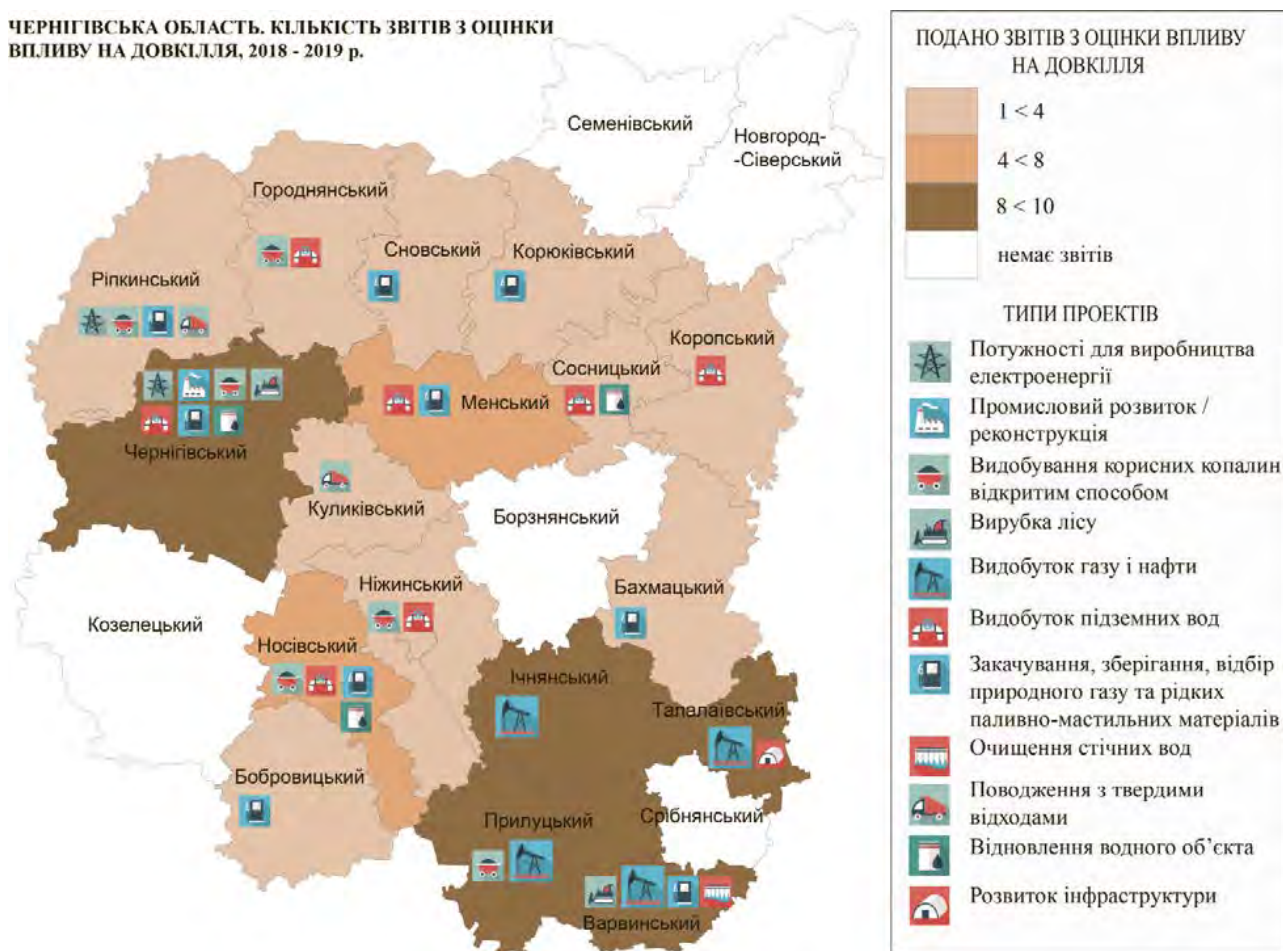
**ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ. КІЛЬКІСТЬ ЗВІТІВ З ОЦІНКИ
ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ, 2018 - 2019 р.**

Рис. 1. Звіти з оцінки впливу на довкілля по Чернігівській області (2018-2019 рр.)

ське родовища; Талалаївський район – Скороходівське, Талалаївське, Матлахівське, Північно-Ярошівське та Ярошівське родовища);

– Товариство з обмеженою відповідальністю «Перша українська газонафто компанія» (Срібнянський район – Зимницьке родовище);

– Спеціальне підприємство у формі товариства з обмеженою відповідальністю українсько-канадське «Каштан Петролеум ЛТД» (Прилуцький район – Леляківське родовище).

З цих 9 дозволів у 2019 році закінчується дія у 6 з них. По Тростянецькому, Скороходівському та Ярошівському родовищу вже прийнято позитивне рішення по ОВД.

У територіальному розрізі за кількістю повідомлень про планову діяльність, яка підлягає оцінці впливу на довкілля (рис. 1, табл. 2) лідирують Чернігівський (з містом Чернігів), Варвинський, Прилуцький, Талалаївський та Ічнянський райони. Рис. 1 також відображає інформацію про розподіл повідомлень про ОВД за видами економічної діяльності у розрізі районів.

Сьогодні ще, певною мірою, складно оцінити всі позитивні та негативні аспекти дієвості та результативності процедур щодо оцінки впливу на довкілля, зважаючи на незначний строк дії Закону «Про оцінку впливу на довкілля». Подальше впровадження процедури ОВД в Україні має дати досвід, спираючись на який можна буде вдосконалювати методичні та практичні аспекти її проведення.

До існуючого Закону існує багато зауважень і пропозицій щодо його подальшого вдосконалення.

Серед багатьох з них можна зокрема назвати аналіз, проведений однією з громадських організацій, показав, що протягом року з часу введення в дію Закону ОВД нормативно-правове та методологічне забезпечення його впровадження вимагає негайного системного опрацювання в частині визначення індикаторів, норм, класифікацій стану довкілля, в також визначень та спрощень низки процедур галузевого та загальнодержавного рівнів в частині встановлення обмежень та визначення зон безпеки для об'єктів господарської діяльності. Також зауважується, що низка статей закону потребує перегляду або перефразування для більш чіткого розуміння вимог та процедур Закону ОВД [4, с. 93–105].

Багато зауважень і побажань можна висловити і стосовно досвіду впровадження процедури ОВД в Чернігівській області.

Так, після аналізу звітів з оцінки впливу на довкілля були виявлені деяких труднощі, які виникали у їх виконавців [7].

В першу чергу – вибір критеріїв оцінки та їх ранжування за ступенем важливості за кожним із факторів впливу, виявлених до початку складання звіту. Відсутність затверджених методик комплексного прогнозування впливу на довкілля та проведення оцінки за видами впливів на довкілля. У відкритому доступі не завжди є дані щодо обсягу

впливу на стан довкілля прилеглих промислових об'єктів. Для опису базового стану невеликого населеного пункту використовується інформація по всій області в цілому у зв'язку з відсутністю мережі моніторингу довкілля. Як правило, постійна система спостереження за станом довкілля проводиться в містах, та на підставі отриманої інформації формується узагальнена екологічна оцінка області.

Висновки з проведеного дослідження. В удосконаленні наукових засад проведення ОВД в Україні безсумнівно важливу роль має зіграти географія. Особливо актуальними мають бути подальші роботи географів щодо поєднання і узгодження процедур ОВД і СЕО – стратегічної екологічної оцінки.

Зазначимо, що 20 березня 2018 року Верховна Рада Україна розглянула і підтримала законопроект № 6106 «Про стратегічну екологічну оцінку» [9], який встановлює механізм стратегічної екологічної оцінки (СЕО), який діє в країнах Європейського Союзу та передбачає, що всі важливі документи, зокрема, державні програми, повинні, у першу чергу, проходити стратегічну екологічну оцінку з метою врахування ймовірних ризиків тих чи інших дій для довкілля.

Аналіз впровадження процедури СЕО в Чернігівській області показує, що процедура ОВД проектів окремих планованих діяльностей має органічно поєднуватись з процедурою СЕО стратегічних планів розвитку території регіону загалом.

Список літератури:

1. Руденко Л.Г., Лісовський С.А., Маруняк Є.О. Досвід застосування стратегічної екологічної оцінки в процесі планування в Україні. *Український географічний журнал*. 2016. № 2. С. 3–12.
2. Council Directive 85/337/EEC on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31985L0337&from=EN> (дата звернення: 17.09.2019).
3. Лісовський С.А., Марушевський Г.Б., Павличенко П.Г., Руденко Л.Г., Тимочко Т.В. РІО + 20 – «Майбутнє, якого ми хочемо»: особливості реалізації парадигми сталого (збалансованого) розвитку в Україні. *Український географічний журнал*. 2012. № 3. С. 3–10.
4. Шаравара В.В., Бондаренко О.О., Тарасова О.Г., Гаврилюк Р.Б., Гулевець Д.В., Савченко С.А. Впровадження оцінки впливу на довкілля в Україні: аналіз ризиків і перспектив (громадське бачення). *Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористування*. 2018. № 2(18). С. 93–105.
5. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України № 2059-VIII від 23 травня 2017 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2059-19> (дата звернення: 17.09.2019).
6. Законодавство СЕО та ОВД на національному рівні: правова база, реалізація, спільні риси та проблеми. (2018). URL: <http://www.dossier.org.ua> (дата звернення: 17.09.2019).
7. Єдиний реєстр. Оцінка впливу на довкілля. URL: <http://eia.menr.gov.ua> (дата звернення: 17.09.2019).
8. ДНВП «Геоінформ України». Перелік спеціальних дозволів на користування надрами. URL: <http://geoinf.kiev.ua> (дата звернення: 19.04.2019).
9. Про стратегічну екологічну оцінку : Закон України № 2354-VIII від 20.03.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19> (дата звернення: 17.09.2019).

References:

1. Rudenko, L.H., Lisovskyi, S.A., & Maruniak, E.O. (2016). Dosvid zastosuvannia stratehichnoi ekolohichnoi otsinky v protsesy planuvannia v Ukraini [Experience of strategic environmental assessment in the planning process in Ukraine]. *Ukrainian Geographical Journal*, no. 2, pp. 3–12. (in Ukrainian)
2. Council Directive 85/337/EEC on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31985L0337&from=EN> (accessed 17.09.2019).
3. Lisovsky, S., Marushevsky, G., Pavlichenko, P., Rudenko, L., & Timochko, T. (2012). RIO + 20 – «The future we all want»: features of sustainable (balanced) development paradigm implementation in Ukraine. *Ukrainian Geographical Journal*, no. 3, pp. 3–10. (in Ukrainian)
4. Sharavara, V.V., Bondarenko, O.O., Tarasova, O.G., Gavrilyuk, R.B., Gulevets, D.V., & Savchenko, S.A. (2018). Vprovadzhenia otsinky vplyvu na dovkillia v Ukraini: analiz ryzykiv i perspektyv (hromadske bachennia) [Implementation of an Environmental Impact Assessment in Ukraine: A Risk and Prospects Analysis]. *Ekolohichna bezpeka ta zbalansovane resursokorystuvannia*, no. 2(18), pp. 93–105. (in Ukrainian)
5. On environmental impact assessment. Law of Ukraine No. 2059-VIII of May 23, 2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2059-19> (accessed 17.09.2019).
6. SEA and ESA legislation at national level: legal framework, implementation, common features and problems, needs (2018). URL: <http://www.dossier.org.ua> (accessed 17.09.2019).
7. Single registry. Environmental Impact Assessment. URL: <http://eia.menr.gov.ua> (accessed 17.09.2019).
8. State Research Institute of Geoinform of Ukraine. List of special permits for subsoil use. URL: <http://geoinf.kiev.ua> (accessed 19.04.2019).
9. Strategic Environmental Assessment. Law of Ukraine No. 2354-VIII of March 20, 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19> (accessed 17.09.2019).